

Tanulmányok alatti vizsga – Fizika

Gimnázium

A vizsga leírása:

A vizsga egy plusz egy részből áll:

1. Írásbeli feladatlap (60 perc)

Tartalma: A vizsgakövetelményben felsorolt tananyag számonkérése feladatmegoldásokon keresztül.

2. Szóbeli felelet (3 tagú bizottság előtt 15 percben)

Tartalma: A vizsgakövetelményben szereplő fogalmak számonkérése, a feladatokra adott válaszok értelmezése mentén.

Egyeztetés szükséges a vizsga előtt. (félévi - év végi követelmények megbeszélése)

A vizsgán használható segédeszközök

Számológép

Értékelés

A pedagógiai program Tanulmányok alatti vizsgák fejezetében olvasható táblázatnak megfelelően történik.

Amennyiben az írásbeli feladatsor eredménye nem éri el a 10%-ot, a vizsgázó nem tesz szóbeli feleletet, és vizsga eredménye elégtelen.

Fizika

A továbbhaladás feltétele

9. évfolyam

Alapfogalmak: a köznapi testek mozgásformái: haladó mozgás és forgás.

Hely, hosszúság és idő mérése.

Hosszúság, terület, térfogat, tömeg, sűrűség, idő, erő mérése.

Hétköznapi helymeghatározás, úthálózat km-számítása.

GPS-rendszer.

A mozgás viszonylagossága, a vonatkoztatási rendszer.

Galilei relativitási elve.

Mindennapi tapasztalatok egyenletesen mozgó vonatkoztatási rendszerekben (autó, vonat).

Alkalmazások: földrajzi koordináták; GPS; helymeghatározás, távolságmérés radarral.

Egyenes vonalú egyenletes mozgás kísérleti vizsgálata.

Grafikus leírás.

Sebesség, átlagsebesség.

Sebességrekordok a sportban, sebességek az élővilágban.

Egyenes vonalú egyenletesen változó mozgás kísérleti vizsgálata.

A szabadesés vizsgálata.

A nehézségi gyorsulás meghatározása.

Összetett mozgások.

Egymásra merőleges egyenletes mozgások összege.

Vízszintes hajítás vizsgálata, értelmezése összetett mozgásként.

Egyenletes körmozgás.

A körmozgás, mint periodikus mozgás.

A mozgás jellemzői (kerületi és szögjellemzők).

A centripetális gyorsulás értelmezése.

A bolygók körmozgáshoz hasonló centrális mozgása, Kepler törvényei. Kopernikuszi világkép alapjai.

A tehetetlenség törvénye (Newton I. axiómája).

Mindennapos közlekedési tapasztalatok hirtelen fékezésnél, a biztonsági öv szerepe.

Az űrben, űrhajóban szabadon mozgó testek.

Az erő fogalma.

Az erő alak- és mozgásállapot-változtató hatása.

Erőmérés rugós erőmérővel.

Az erő mozgásállapot-változtató (gyorsító) hatása – Newton II. axiómája.

A tömeg, mint a tehetetlenség mértéke, a tömegközéppont fogalma.

Erőtörvények, a dinamika alapegyenlete.

A rugó erőtvénye.

A nehézségi erő és hatása.

Tapadási és csúszási súrlódás.

Alkalmazások: A súrlódás szerepe az autó gyorsításában, fékezésében.

Szabadon eső testek súlytalansága.

Az egyenletes körmozgás dinamikája.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: vezetés kanyarban, út megdöntése kanyarban, hullámvasút; függőleges síkban átforduló kocsi; műrepülés, körhinta, centrifuga.

Newton gravitációs törvénye.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: A nehézségi gyorsulás változása a Földön.

Az árapály-jelenség kvalitatív magyarázata. A mesterséges holdak mozgása és a szabadesés.

A súlytalanság értelmezése az űrállomáson. Geostacionárius műholdak, hírközlési műholdak.

A kölcsönhatás törvénye (Newton III. axiómája).

A lendületváltozás és az erőhatás kapcsolata.

Lendülettétel.

Lendületmegmaradás, párkölcsönhatás (zárt rendszer) esetén.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: golyók, korongok ütközése.

Ütközéses balesetek a közlekedésben. Miért veszélyes a koccanás? Az utas biztonságát védő technikai megoldások (biztonsági öv, légszák, a gyűrődő karosszéria).

A rakétameghajtás elve.

Pontszerű test egyensúlya.

A kiterjedt test egyensúlya.

A kiterjedt test, mint speciális pontrendszer, tömegközéppont.

Forgatónyomaték.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: emelők, tartószerkezetek, építészeti érdekességek (pl. gótikus támpillérek, boltívek).

Deformálható testek egyensúlyi állapota.

Pontrendszerek mozgásának vizsgálata, dinamikai értelmezése.

Fizikai munka és teljesítmény.

Munkatétel.

Mechanikai energiafajták

(helyzeti energia, mozgási energia, rugalmas energia).

A mechanikai energiamegmaradás törvénye.

Alkalmazások, jelenségek: a fékút és a sebesség kapcsolata, a követési távolság meghatározása.

Egyszerű gépek, hatásfok.

Érdekességek, alkalmazások.

Ókori gépezetek, mai alkalmazások. Az egyszerű gépek elvének felismerése az élővilágban.

Egyszerű gépek az emberi szervezetben.

Energia és egyensúlyi állapot.

10. évfolyam

Légnyomás kimutatása és mérése.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: „Horror vacui” – mint egykori tudományos hipotézis.

(Torricelli kísérlete vízzel, Guericke vákuum-kísérletei, Goethe-barométer.)

A légnyomás változásai.

A légnyomás szerepe az időjárási jelenségekben, a barométer működése.

Alkalmazott hidrosztatika.

Pascal törvénye, hidrosztatikai nyomás.

Hidraulikus gépek.

Felhajtóerő nyugvó folyadékokban és gázokban.

Búvárharang, tengeralattjáró.

Léghajó, hőlégballon.

Molekuláris erők folyadékokban (kohézió és adhézió).

Felületi feszültség.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: habok különleges tulajdonságai, mosószeres hatásmechanizmusa.

Folyadékok és gázok áramlása.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: légköri áramlások, a szél értelmezése a nyomásviszonyok alapján, nagy tengeráramlásokat meghatározó környezeti hatások.

Közegellenállás.

Az áramló közegek energiája, a szél- és a vízi energia hasznosítása.

Elektrosztatikai alapjelenségek.

Elektromos kölcsönhatás.

Elektromos töltés.

Coulomb törvénye.

(A töltés mértékegysége.)

Az elektromos erőtér (mező).

Az elektromos mező, mint a kölcsönhatás közvetítője.

Az elektromos térerősség vektora, a tér szerkezetének szemléltetése erővonalakkal.

A homogén elektromos mező.

Az elektromos mező munkája homogén mezőben.

Az elektromos feszültség fogalma.

Töltés eloszlása fémes vezetőkön.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: légköri elektromosság, csúcshatás, villámhárító, Faraday-kalitka, árnyékolás. Miért véd az autó karosszériája a villámtól? Elektromos koromleválasztó.

A fénymásoló működése.

Kapacitás fogalma.

A síkkondenzátor kapacitása. Kondenzátorok kapcsolása.

A kondenzátor energiája.

Az elektromos mező energiája.

Az elektromos áram fogalma, kapcsolata a fémes vezetőkben zajló töltésmozgással.

A zárt áramkör.

Jelenségek, alkalmazások: Volta-oszlop, laposelem, rúdelem, napelem.

Ohm törvénye, áram- és feszültségmérés.

Fogyasztók (vezetékek) ellenállása. Fajlagos ellenállás.

Ohm törvénye teljes áramkörre.

Elektromotoros erő, kapocsfeszültség, a belső ellenállás fogalma.

Az elektromos mező munkája az áramkörben. Az elektromos teljesítmény.

Az elektromos áram hőhatása. Fogyasztók a háztartásban, fogyasztásmérés, az energiatakarékosság lehetőségei.

Összetett hálózatok.

Ellenállások kapcsolása. Az eredő ellenállás fogalma, számítása.

Az áram vegyi hatása.

Az áram biológiai hatása.

Mágneses mező (permanens mágnesek).

Permanens mágnesek kölcsönhatása, a mágnesek tere.

Az egyenáram mágneses hatása.

Áram és mágnes kölcsönhatása.

Egyenes vezetőben folyó egyenáram mágneses terének vizsgálata. A mágneses mezőt jellemző indukcióvektor fogalma, mágneses indukcióvonalak.

A vasmag (ferromágneses közeg) szerepe a mágneses hatás szempontjából. Az áramjárta vezetőre ható erő mágneses térben.

Az elektromágnes és gyakorlati alkalmazásai.

Az elektromotor működése.

Lorentz-erő – mágneses tér hatása mozgó szabad töltésekre.

A hőmérséklet, hőmérők, hőmérsékleti skálák.

Hőtágulás.

Szilárd anyagok lineáris, felületi és térfogati hőtágulása.
Folyadékok hőtágulása.
Gázok állapotjelzői, összefüggéseik.
Boyle Mariotte-törvény,
Gay-Lussac-törvények.
A Kelvin-féle gázhőmérsékleti skála.
Az ideális gáz állapotegyenlete.
Az ideális gáz kinetikus modellje.
A gáz nyomásának és hőmérsékletének értelmezése.
Az ekvipartíció tétele, a részecskék szabadsági fokának fogalma.
Gázok moláris és fajlagos hőkapacitása.
Melegítés munkavégzéssel.
(Az ősember tűzgyújtása.)
A belső energia fogalmának kialakítása.
A belső energia megváltoztatása.
A termodinamika I. főtétele.
Alkalmazások konkrét fizikai, kémiai, biológiai példákon.
Egyszerű számítások.
Hőerőgép.
Gázzal végzett körfolyamatok.
A hőerőgépek hatásfoka.
Az élő szervezet hőerőgépszerű működése.
Az „örökmozgó” lehetetlensége.
A természeti folyamatok iránya.
A spontán termikus folyamatok iránya, a folyamatok megfordításának lehetősége.
A termodinamika II. főtétele.
A halmazállapotok makroszkopikus jellemzése, energetikai és mikroszerkezeti értelmezése.
Az olvadás és a fagyás jellemzői.
A halmazállapot-változás energetikai értelmezése.
Jelenségek, alkalmazások: A hűtés mértéke és a hűtési sebesség meghatározza a megszilárduló anyag mikro-szerkezetét és ezen keresztül sok tulajdonságát. Fontos a kohászatban, mirelit-
iparban. Ha a hűlés túl gyors, nincs kristályosodás – az olvadék üveggé szilárdul meg.
Párolgás és lecsapódás (forrás).

A párolgás (forrás), lecsapódás jellemzői. Halmazállapot-változások a természetben. A halmazállapot-változás energetikai értelmezése.

Jelenségek, alkalmazások: a „kuktafazék” működése (a forráspont nyomásfüggése), a párolgás hűtő hatása, szublimáció, desztilláció, szárítás, csapadékformák.

11. évfolyam

A rugóra akasztott rezgő test kinematikai vizsgálata.

A rezgésidő meghatározása.

A rezgés dinamikai vizsgálata.

A rezgőmozgás energetikai vizsgálata.

A mechanikai energiamegmaradás harmonikus rezgés esetén.

A hullám fogalma, jellemzői.

Hullámterjedés egy dimenzióban, kötélhullámok.

Felületi hullámok.

Hullámok visszaverődése, törése.

Hullámok találkozása, állóhullámok.

Hullámok interferenciája, az erősítés és a gyengítés feltételei.

Térbeli hullámok.

Jelenségek: földrengéshullámok, lemeztectonika.

A hang mint a térben terjedő hullám.

A hang fizikai jellemzői. Alkalmazások: hallásvizsgálat.

Hangszerek, a zenei hang jellemzői.

Ultrahang és infrahang.

Zajszennyeződés fogalma.

Az elektromágneses indukció jelensége.

A mozgási indukció.

A nyugalmi indukció.

Váltakozó feszültség keltése, a váltóáramú generátor elve (mozgási indukció mágneses térben forgatott tekercsben).

Lenz törvénye.

A váltakozó feszültség és áram jellemző paraméterei.

Ohm törvénye váltóáramú hálózatban.

Transzformátor.

Gyakorlati alkalmazások.

Az önindukció jelensége.

Az elektromos energiahálózat.

A háromfázisú energiahálózat jellemzői.

Az energia szállítása az erőműtől a fogyasztóig.

Távvezeték, transzformátorok.

Az elektromos energiafogyasztás mérése.

Az energiatakarékosság lehetőségei.

Tudomány- és technikatörténet.

Jedlik Ányos, Siemens szerepe.

Ganz, Diesel mozdonya.

A transzformátor magyar feltalálói.

Az elektromágneses rezgőkör, elektromágneses rezgések.

Elektromágneses hullám, hullámjelenségek.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: információtovábbítás elektromágneses hullámokkal.

Az elektromágneses spektrum.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: hőfénykép, röntgenteleszkóp, rádiótávcső.

Az elektromágneses hullámok gyakorlati alkalmazása.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: a rádiózás fizikai alapjai. A tévéadás és -vétel elvi alapjai.

A GPS műholdas helymeghatározás. A mobiltelefon. A mikrohullámú sütő.

A fény mint elektromágneses hullám.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: a lézer, mint fényforrás, a lézer sokirányú alkalmazása.

A fény terjedése, a vákuumbeli fénysebesség.

A történelmi kísérletek a fény terjedési sebességének meghatározására.

A fény visszaverődése, törése új közeg határán (tükör, prizma).

Interferencia, polarizáció (optikai rés, optikai rács).

A fehér fény színekre bontása.

Prizma és rács színkép.

A fény kettős természete. Fényelektromos hatás – Einstein-féle foton elmélete.

Gázok vonalas színképe.

A geometriai optika alkalmazása.

Képalkotás.

Jelenségek, gyakorlati alkalmazások: a látás fizikája, a szivárvány. Optikai kábel, spektroszkóp.

A hagyományos és a digitális fényképezőgép működése. A lézer mint a digitális technika eszköze (CD-írás, -olvasás, lézernyomtató). A 3D-s filmek titka. Léggöroptikai jelenségek (szivárvány, lemenő nap vörös színe).

Az anyag atomos felépítése felismerésének történelmi folyamata.

A modern atomelméletet megalapozó felfedezések.

A korai atommodellek.

Az elektron felfedezése: Thomson-modell.
Az atommag felfedezése: Rutherford-modell.
Bohr-féle atommodell.
Az elektron kettős természete,
de Broglie-hullámhossz.
Alkalmazás: az elektronmikroszkóp.
A kvantummechanikai atommodell.
Fémek elektromos vezetése.
Jelenség: szupravezetés.
Félvezetők szerkezete és vezetési tulajdonságai.
Mikroelektronikai alkalmazások: dióda, tranzisztor, LED, fényelem stb.
Az atommag alkotórészei, tömegszám, rendszám, neutronsám.
Az erős kölcsönhatás.
Stabil atommagok létezésének magyarázata.
Magreakciók.
A radioaktív bomlás.
A természetes radioaktivitás.
Mesterséges radioaktív izotópok előállítása és alkalmazása.
Maghasadás.
Tömegdefektus, tömeg-energia egyenértékűség.
A láncreakció fogalma, létrejöttének feltételei.
Az atombomba.
Az atomreaktor és az atomerőmű.
Magfúzió.
A radioaktivitás kockázatainak leíró bemutatása.
Sugárterhelés, sugárvédelem.
Leíró csillagászat.
Problémák: a csillagászat kultúrtörténete.
Geocentrikus és heliocentrikus világkép.
Asztronómia és asztrológia.
Alkalmazások: hagyományos és új csillagászati műszerek.
Űrtávcsövek.
Rádiócsillagászat.
Égitestek.

A Naprendszer és a Nap.

Csillagrendszerek, Tejútrendszer és galaxisok.

A csillagfejlődés: a csillagok szerkezete, energiamérlege és keletkezése.

Kvazárok, pulzárok; fekete lyukak.

A kozmológia alapjai.

Problémák, jelenségek: a kémiai anyag (atommagok) kialakulása.

Perdület a Naprendszerben.

Nóvák és szupernóvák.

A földihez hasonló élet, kultúra esélye és keresése, exobolygók kutatása.

Gyakorlati alkalmazások:

- műholdak,
- hírközlés és meteorológia,
- GPS,
- űrállomás,
- holdexpedíciók,
- bolygók kutatása.